

Затонацька Т.Г.

*доктор економічних наук, професор,
професор кафедри економічної кібернетики
Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

Анісімова О.Ю.

*кандидат економічних наук,
завідувач сектору аналізу освітнього фінансування
ДНУ «Інститут освітньої аналітики»*

Затонацький Д.А.

*доктор філософії PhD з економіки, докторант
ДННУ «Академія фінансового управління»*

DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-255-8-9>

ГЛОБАЛЬНІ ТРЕНДИ ПРЯМИХ ІНОЗЕМНИХ ІНВЕСТИЦІЙ ТА ЗМІНИ МАРКЕРІВ ПІД ВПЛИВОМ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Анотація

Проаналізувавши особливості реалізації прямих іноземних інвестицій можна визначити, яким чином інституційні інвестори оцінюють конкурентоспроможність регіонів в цілому, окремих країн, галузей або векторів розвитку. Метою роботи є комплексний аналіз основних маркерів щодо спрямування ПІІ та розробка рекомендацій та прогнозів змін під впливом російсько-української війни. Результатом дослідження є проведення комплексного аналізу, який дозволив обґрунтувати географічний розподіл, пріоритетність галузей та форми реалізації ПІІ, пріоритети національних політик щодо ПІІ, вектори розвитку з урахуванням російсько-української війни. Маркери географічного розподілу ПІІ у 2022 році будуть змінені через війну в Україні, лідером серед галузей залишається відновлювальна енергія та сектор цифрової економіки, період сильної невизначеності продемонстрував найбільшу кількість менш сприятливих заходів, тобто повернення країн до протекціоністської політики щодо ПІІ, почалася розробка стратегії цифрового розвитку, що спрямована на розбудову необхідної інфраструктури для цифрових галузей економіки, що є основою цифрового розвитку та переходу до нової парадигми Економіка 5.0.

Вступ. Конкурентоспроможність країни визначає потенціал країни до зростання та розвитку. Одним із факторів, який, з одного боку, впливає на конкурентоспроможність, а з іншого – є одним з її індикаторів, виступають прямі іноземні інвестиції. Конкурентоспроможна національна економіка в цілому й окремі її галузі є привабливими для прямих іноземних інвестицій. Національна політика щодо прямих іноземних інвестицій дозволяє

керувати перерозподілом ресурсів і спрямовувати їх відповідно до інтересів держави. У свою чергу, країна за рахунок національної політики прямих іноземних інвестицій може стимулювати пріоритетні для себе галузі, в яких спостерігається брак наявних вільних ресурсів.

Метою роботи є комплексний аналіз основних маркерів щодо спрямування ПІІ та розробка рекомендацій та прогнозів змін під впливом російсько-української війни. Науковою гіпотезою дослідження є припущення, що ПІІ вже певний проміжок часу спрямовувалися у сфери та напрями, які враховували можливу енергетичну кризу та готувалися до переходу на нову парадигму Економіка 5.0. У процесі проведеного комплексного аналізу було обґрунтовано географічний розподіл, пріоритетність галузей та форми реалізації ПІІ, пріоритети національних політик щодо ПІІ, вектори розвитку та пріоритетність.

Питанню взаємозв'язку між конкурентоспроможністю та ПІІ присвячено багато наукових праць, які розглядають багато аспектів цієї проблематики. Зокрема, І. Домазец і Д. Марянович [1] у своєму дослідженні ПІІ як чинника для підвищення конкурентоспроможності національної економіки країн, що розвиваються, наголошують, що на сучасному етапі розвитку світової економіки ПІІ мають значний вплив на зростання та розвиток. Автори наголошують, що для підвищення конкурентоспроможності за рахунок ПІІ країни, що розвиваються, зазвичай використовують податкову політику з метою створення привабливого інвестиційного клімату, причому роблять це доволі успішно. У свою чергу, А. Адаров і Р. Стерер [2] розглянули залежність між потоками капіталу, продуктивністю, глобальними ланцюгами створення вартості та ПІІ в країнах ЄС. Автори дійшли висновку, що приплив капіталу та невидимих активів до компаній ІКТ в країнах ЄС має значний вплив на продуктивність економіки та її інтеграцію до глобальних ланцюгів створення вартості. Вони встановили, що в країнах ЄС існують певні перешкоди для ефективного перерозподілу ресурсів у секторі ІКТ, що негативно впливає на продуктивність і конкурентоспроможність національних економік, тому для їх підвищення потрібно усунути бар'єри на шляху ПІІ в цьому секторі та прискорити цифровізацію. М. Сіміонеску та інші [3] у своєму дослідженні розглянули основні чинники, що впливали на конкурентоспроможність країн ЄС, та встановили, що протягом останніх років під впливом глобалізації відбулося докорінне переосмислення проблеми конкурентоспроможності. Автори визначили, що на даний момент основними чинниками стали інновації, ПІІ та людський капітал. Емпіричний аналіз показав, що на ВВП на душу населення впливали такі чинники, як людський і фізичний капітал, ПІІ та витрати на НДДКР завдяки тому, що економічний розвиток залежить від інноваційних можливостей, а приплив капіталу впливає на економічне зростання. Т. Бойкова та інші [4] розглядають конкурентоспроможність національної економіки як чинник довгострокового прискорення

економічного зростання. На думку авторів, зараз найважливішими чинниками конкурентоспроможності є цифровізація підприємств усіх секторів економіки. Що стосується країн ЄС, то автори встановили, що основними факторами впливу були макроекономічна стабільність, витрати на НДДКР, цифровізація, ПІІ та політика лібералізації зовнішньої торгівлі. Р. Йанар і Х. Селік [5] проаналізували рушійні сили міжнародної конкурентоспроможності на прикладі окремих країн ОЕСР. Автори визначили, що ПІІ мають значний вплив на конкурентоспроможність галузей, що потребують значних обсягів сировини для ефективного функціонування. Д. Раескеша та Р. Суріандару [6] провели емпіричний аналіз залежності припливу ПІІ до країн-членів АСЕАН та їх конкурентоспроможністю та встановили, що між ними існує тісний позитивний зв'язок. Особливо ефективними при залученні ПІІ до регіону виявилися ефективні інститути, розмір ринку, система охорони здоров'я та освіти.

Розглянемо тепер три основні напрями аналізу прямих іноземних інвестицій, що показують, яким чином інституційні інвестори оцінювали конкурентоспроможність країн.

1. Динаміка географічного розподілу прямих іноземних інвестицій в умовах невизначеності

Загалом у останні роки на ринках капіталу спостерігалася певна невизначеність, що негативно вплинуло на потоки прямих іноземних інвестицій. Після величезного падіння у 2020 році внаслідок пандемії, у 2021 році з'явилися перші ознаки відновлення, але вони були перекреслені початком російського вторгнення до України (див. рис. 1).

Таким чином, можна побачити, що тривалий час приплив прямих іноземних інвестицій до розвинутих країн перевищував приплив ПІІ до країн, що розвиваються, і лише внаслідок пандемії ця тенденція дещо змінилася. Після стрімкого падіння в 2020 році було помічено зростання у 2021 році, особливо в розвинутих країнах, але, як прогнозують експерти, ця тенденція не буде тривати у 2022 році.

Що стосується розподілу за географічними регіонами, то серед країн, що розвиваються, відмінності були особливо разючими (див. рис. 2).

Таким чином, інституційні інвестори вважають саме країни Азії найбільш перспективними та конкурентоспроможними серед країн, що розвиваються.

Що стосується окремих країн, то десятка лідерів за припливом ПІІ постійно змінювалася (див. табл. 1).

Таким чином, з табл. 1 можна побачити, що ситуація з лідерами по припливу ПІІ була динамічною та значно змінилися. Наприклад, у 2016 році лідерами були США та Велика Британія, тоді як після цього лідерами стабільно залишалися США та Китай. Однак, слід зауважити, що за винятком 2016 року, до 10 лідерів входить однакова кількість розвинутих країн та країн, що розвиваються.

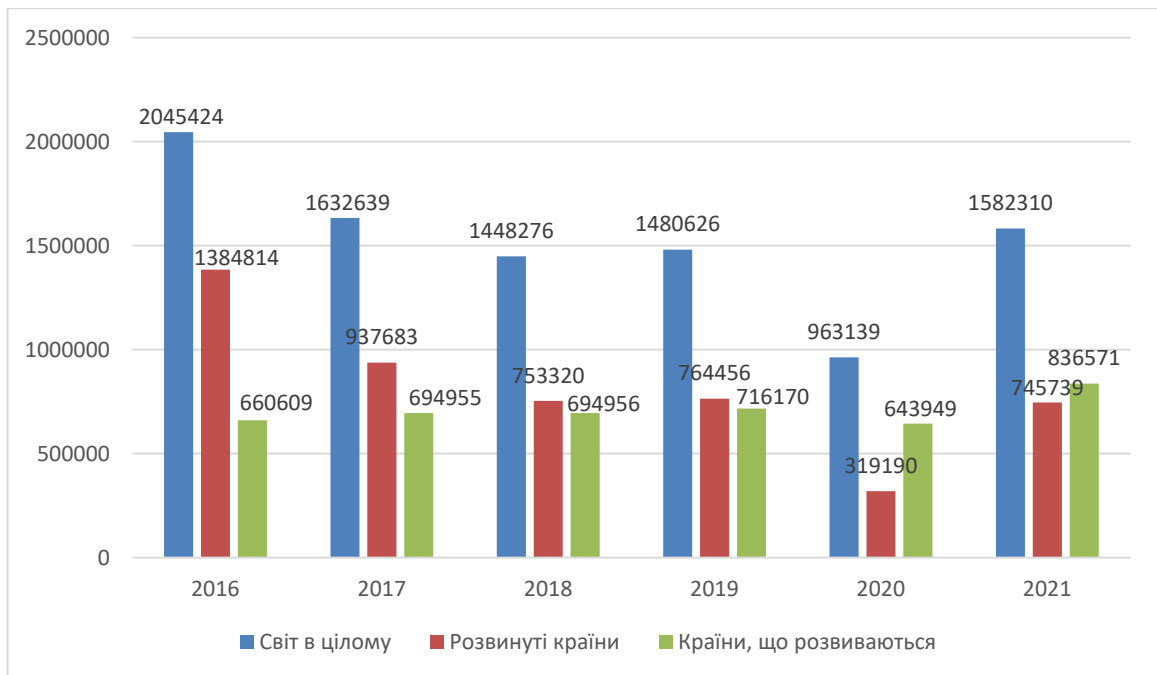

Рис. 1. Динаміка припливу ПІІ в різних групах країн у 2016–2021 роках (млн дол. США)

Джерело: складено авторами на основі даних World investment Reports

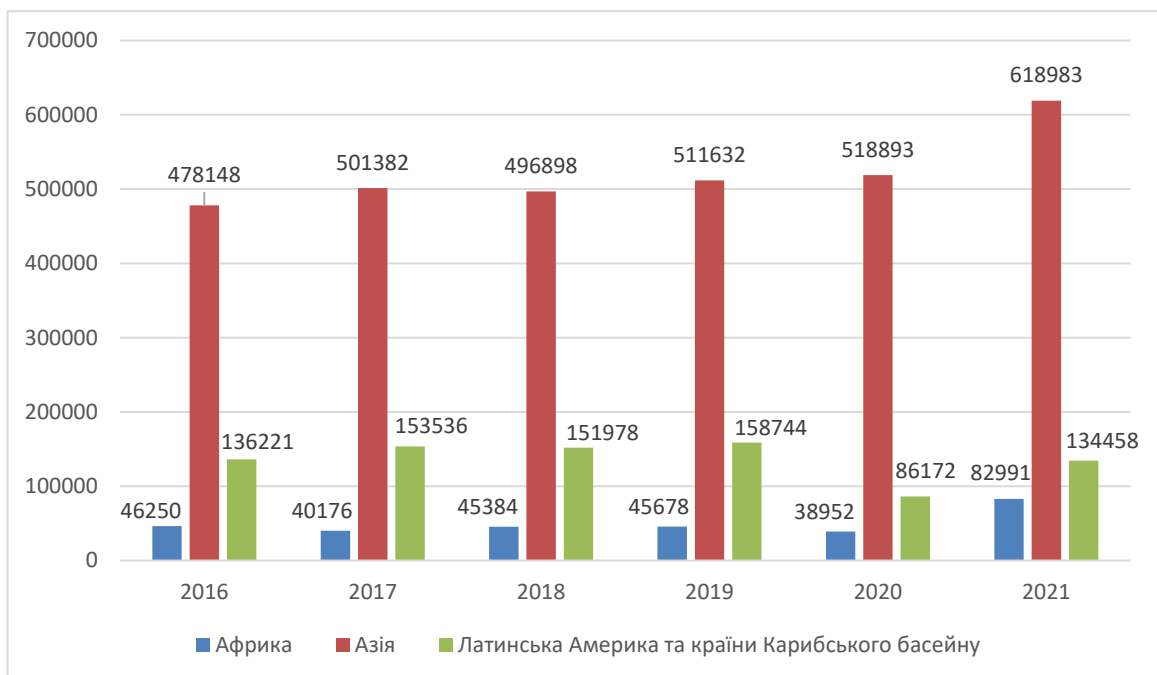

Рис. 2. Динаміка припливу ПІІ до країн, що розвиваються, за географічними регіонами у 2016–2021 роках (млн дол. США)

Джерело: складено авторами на основі даних World investment Reports

Десятка лідерів за припливом ПІІ у 2016–2021 роках

Місце в рейтингу	2016	2017	2018	2019	2020	2021
1	США	США	США	США	США	США
2	Велика Британія	Китай	Китай	Китай	Китай	Китай
3	Китай	Гонконг	Гонконг	Сінгапур	Гонконг	Гонконг
4	Гонконг	Бразилія	Сінгапур	Нідерланди	Сінгапур	Сінгапур
5	Нідерланди	Сінгапур	Нідерланди	Ірландія	Індія	Канада
6	Сінгапур	Нідерланди	Велика Британія	Бразилія	Люксембург	Бразилія
7	Бразилія	Франція	Бразилія	Гонконг	Німеччина	Індія
8	Австралія	Австралія	Австралія	Велика Британія	Ірландія	ПАР
9	Індія	Швейцарія	Іспанія	Індія	Мексика	Росія
10	Росія	Індія	Індія	Канада	Швеція	Мексика

Джерело: складено авторами на основі даних World investment Reports

На думку експертів, ситуація з географічним розподілом ПІІ у 2022 році може зазнати докорінних змін через війну в Україні. Це викликано декількома причинами. По-перше, світова економіка лише починала відновлення після кризи, викликаній пандемією. По-друге, в усьому світі розпочалася криза безпеки та гуманітарна криза, а досягнення Цілей сталого розвитку, що вже деякий час було пріоритетом для вибору країни призначення ПІІ, тепер буде відкладено на невизначений термін. По-третє, війна викликала макроекономічні потрясіння, зростання цін на енергоносії та продукти харчування, тобто зросла невизначеність.

Крім того, як ми можемо побачити з табл. 1, у 2021 році Росія входила до десятки лідерів за припливом ПІІ, із початком конфлікту існуючі інвестиційні проекти фактично опинилися замороженими, майбутні проекти були переважно скасовані, а багатонаціональні підприємства були змушені піти з цієї країни, щоб не потрапити під санкції, що призвело до втрати активів.

Зокрема, БНК з розвинутих країн, які ризикують потрапити під санкції, володіють більше двома третинами запасу ПІІ в Росії (решта третина надходить з офшорних фінансових центрів), тоді як компанії з Індії та Китаю володіють лише менше 1 % запасу ПІІ в Росії. Зокрема, експерти ЮНКТАД провели оцінку можливих активів БНК, що не належать до фінансового сектору, в Росії (табл. 2).

Як можна побачити, БНК можуть втратити значні активи, тобто обсяг ПІІ буде скорочуватися через необхідність компенсувати втрати та відсутність вільних коштів. БНК мають ПІІ також і в Україні, зокрема, у виробництві сталі, секторі інформаційно-комунікаційних технологій, фармацевтичній промисловості та сільському господарстві. З іншого

боку, непрямі наслідки важко передбачити, оскільки Росія переважно не є учасником глобальних ланцюгів створення вартості.

Таблиця 2

10 найбільших БНК, що не належать до фінансового сектору, що володіли активами в Росії на 2021 рік (млрд дол. США)

Назва компанії	Країна походження	Галузь	Оціночна вартість активів
Fortum	Фінляндія	Комунальні послуги	32,6
Renault	Франція	Автомобільна промисловість	15,9
BP	Велика Британія	Нафта і газ	14,4
TotalEnergies	Франція	Нафта і газ	13,7
Exxon Mobil	США	Нафта і газ	7,5
Shell	Велика Британія	Нафта і газ	5,7
PepsiCo	США	Продукти харчування та напої	5,6
Carlsberg	Данія	Продукти харчування та напої	3,7
Japan Tobacco	Японія	Тютюнова промисловість	3,9
Siemens	Німеччина	Машини і обладнання	2,6

Джерело: складено авторами на основі даних World investment Reports

Як наслідок, передбачуваний обсяг ПІІ до розвинутих країн є дуже непевним, особливо в Європі, оскільки відбувається зростання цін на енергоносії, знижується енергетична безпека, було зруйновано певні ланцюги поставок.

2. Аналіз пріоритетних галузей для ПІІ відповідно до форм їх здійснення

Останніми роками основними формами, в яких відбуваються ПІІ, стали транскордонні злиття та поглинання, інвестиції в нові проекти та фінансові угоди щодо міжнародних проектів. Внаслідок пандемії інвестиції в нові проекти дещо скоротилися (рис. 3).

Таким чином, через значні бар'єри нові інвестиції в сировинний сектор були незначними, тоді як інвестиції в обробну промисловість і сектор послуг були приблизно однаковими.

За останні роки серед лідерів галузей, що були лідерами за обсягами інвестицій у нові проекти були такі (див. табл. 3).

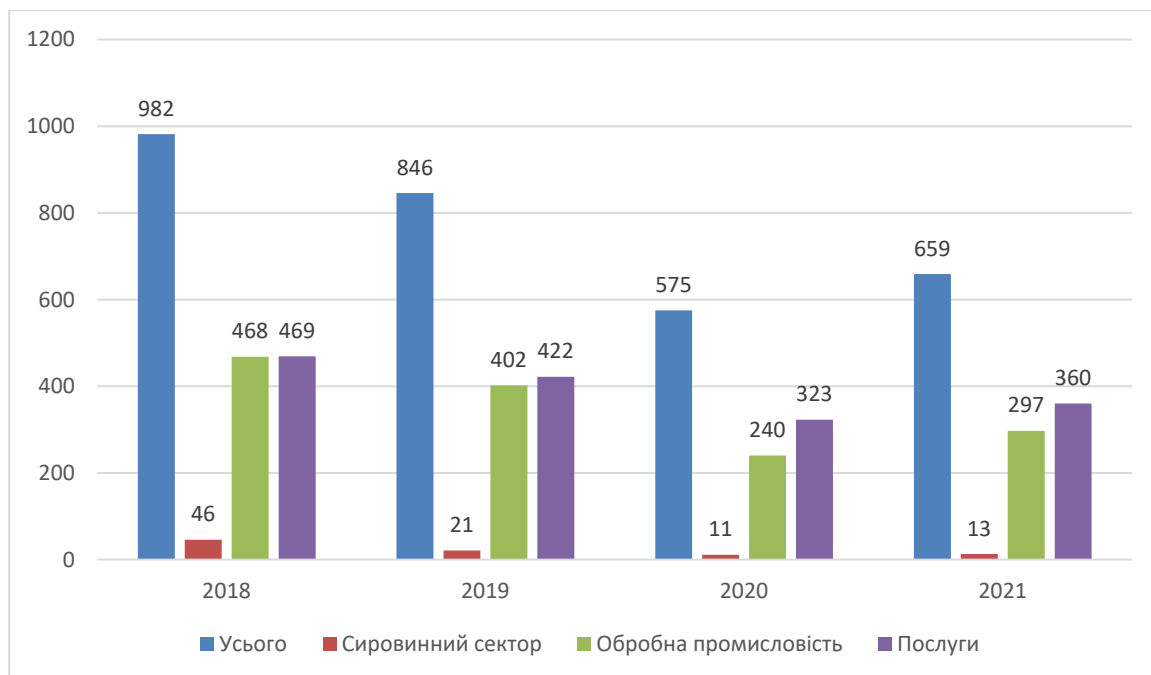

Рис. 3. Інвестиції у нові проекти за секторами, 2018–2021 роки (млрд дол)

Джерело: складено авторами на основі даних World investment Reports

Таблиця 3

Галузі-лідери за обсягом інвестицій у нові проекти у 2019–2021 роках

	2019	2020	2021
1	Електрика, газ, пар і постачання кондиціонерів	Постачання електроенергії та газу	Електроніка та електричне обладнання
2	Кокс і продукти переробки нафти	Інформація та комунікації	Інформація та комунікації
3	Будівництво	Електроніка та електричне обладнання	Постачання електроенергії та газу
4	Інформація та комунікація	Хімічна промисловість	Будівництво
5	Моторні транспортні засоби та інше транспортне обладнання	Будівництво	Автомобільна промисловість
6	Комп'ютери, електроніка, оптичні продукти та електричне обладнання	Автомобільна промисловість	Транспорт і зберігання
7	Готельне господарство та ресторани послуги	Кокс і продукти переробки нафти	Хімічна промисловість
8	Хімічна промисловість	Транспорт і зберігання	Торгівля
9	Транспорт і зберігання	Торгівля	Продукти харчування, напої та тютюн
10	Фінанси і страхування	Фінанси і страхування	Фармацевтична промисловість

Джерело: складено авторами на основі даних World investment Reports

Таким чином, можна побачити, що пріоритетні сектори для нових інвестицій змінювалися, хоча сектор інформаційно-комунікаційних технологій та будівництво стабільно залишалися серед лідерів.

Ще однією формою стали фінансові угоди щодо міжнародних проєктів (див. рис. 4).

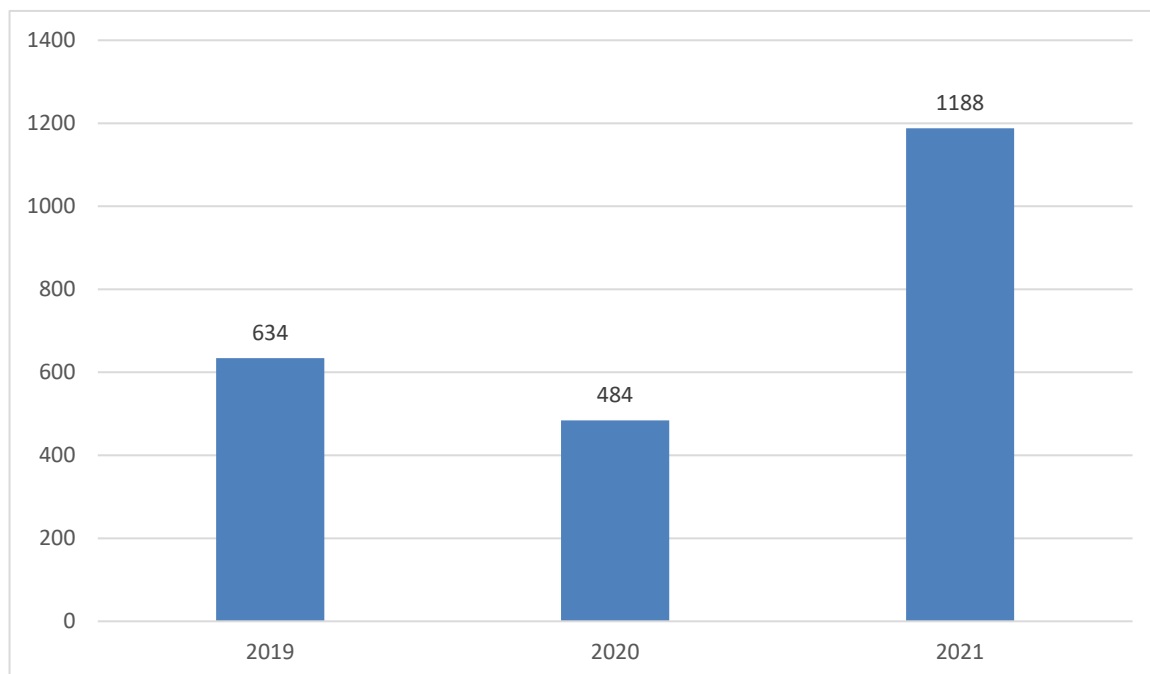

Рис. 4. Фінансові угоди щодо міжнародних проєктів, 2019–2021 роки (млрд дол)

Джерело: складено авторами на основі даних World investment Reports

Що стосується основних секторів, у яких укладалися фінансові угоди, то вони відображені у табл. 4.

Таблиця 4

Галузі-лідери за обсягом фінансових угод щодо міжнародних проєктів у 2019–2021 роках

	2019	2020	2021
1	Відновлювальна енергія	Відновлювальна енергія	Відновлювальна енергія
2	Нафта і газ	Енергетика	Промислова нерухомість
3	Транспортна інфраструктура	Нафта і газ	Нерухомість комерційна і житлова
4	Телекомунікації	Транспортна інфраструктура	Видобуток корисних копалин
5	Енергетика	Видобуток корисних копалин	Електроенергія
6	Видобуток корисних копалин	Телекомунікації	Нафта і газ
7	Нерухомість комерційна і житлова	Нерухомість комерційна і житлова	Телекомунікації

(Закінчення таблиці 4)

	2019	2020	2021
8	Промислова нерухомість	Промислова нерухомість	Транспортна інфраструктура
9	Нафтохімічна промисловість	Вода та каналізація	Нафтохімічна промисловість
10	Вода та каналізація	Нафтохімічна промисловість	Вода та каналізація

Джерело: складено авторами на основі даних World investment Reports

Таким чином, можна побачити, що лідером залишається відновлювальна енергія.

Наступною формою здійснення ПІІ стали транскордонні злиття та поглинання (рис. 5).

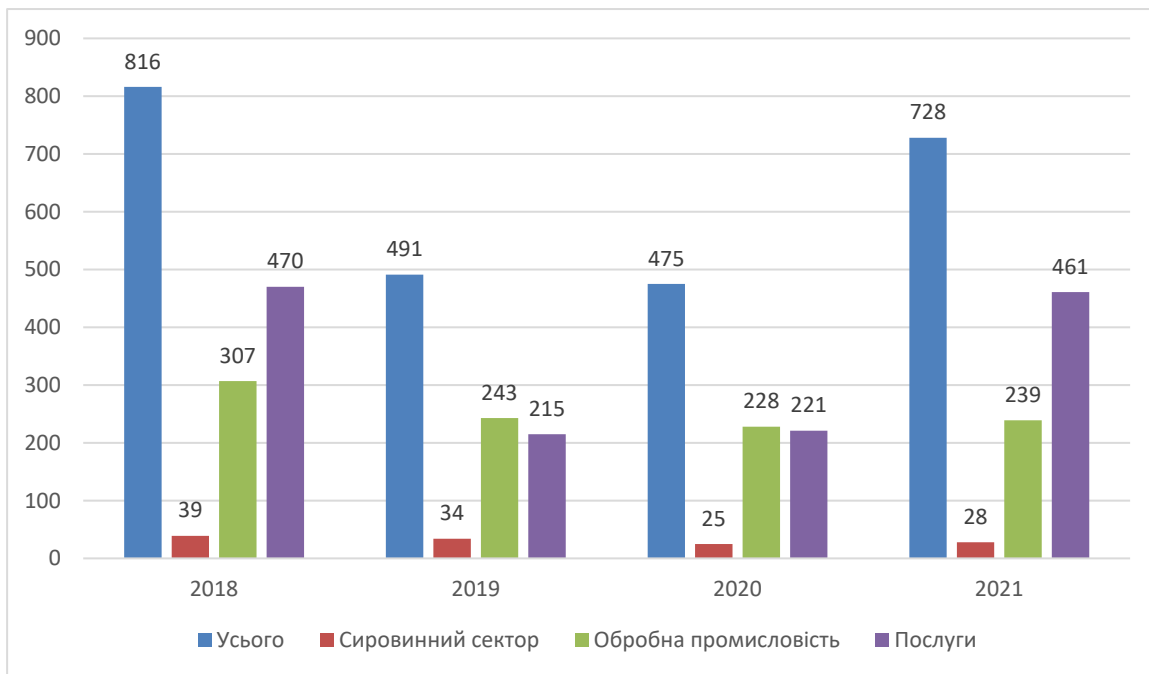

Рис. 5. Чисті транскордонні злиття та поглинання за секторами, 2018–2021 роки (млрд дол)

Джерело: складено авторами на основі даних World investment Reports

Таким чином, лідером за обсягом чистих транскордонних злиттів і поглинань залишався сектор послуг. Що стосується окремих галузей, то десятку лідерів можна побачити в табл. 5.

Розглянуті нами пріоритетні галузі для ПІІ в різних формах свідчать про те, що в цілому група лідерів залишається без змін, різними є лише пріоритетні галузі інвестування. Різні форми ПІІ мають різні галузі-лідери, хоча деякі з них, наприклад, інформація та комунікації, торгівля, нерухомість є універсальними лідерами. Це свідчить, що ці галузі мають високу міжнародну конкурентоспроможність і є привабливими для іноземних капіталовкладень.

**Галузі-лідери за обсягом чистих злиттів і поглинань
у 2019–2021 роках**

	2019	2020	2021
1	Фармацевтика, медичні препарати та рослинні продукти	Продукти харчування, напої та тютюн	Інформація та комунікації
2	Ділова активність	Інформація та комунікація	Фармацевтична промисловість
3	Фінанси та страхування	Фармацевтична промисловість	Фінанси та страхування
4	Хімічна промисловість	Електроніка та електричне обладнання	Торгівля
5	Видобуток корисних копалин	Комунальні послуги	Транспорт і зберігання
6	Інформація та комунікації	Телекомунікації	Автомобільна промисловість
7	Комп'ютери, електроніка, оптичні продукти і електричне обладнання	Фінанси та страхування	Професійні послуги
8	Транспорт і зберігання	Видобувна промисловість	Електроніка та електричне обладнання
9	Продукти харчування, напої та тютюн	Нерухомість	Нерухомість
10	Торгівля	Торгівля	Адміністративні послуги

Джерело: складено авторами на основі даних World investment Reports

3. Еволюція національних політик щодо прямих іноземних інвестицій як інструменту стимулювання пріоритетних галузей національної економіки

Інституційні інвестори визначають напрями ПІІ з врахуванням конкурентоспроможності країни призначення в цілому й окремих галузей її економіки, спираючись на власні оцінки та пріоритети. Але приймаюча країна також може впливати на галузі, до яких будуть спрямовані ПІІ. Для цього вона може створювати сприятливе та несприятливе регулювання в рамках національних політик щодо ПІІ. Зазвичай, національна політика є відображенням не тільки пріоритетів самої країни, але й відображенням ситуації на міжнародних ринках. Це означає, що уряд може запроваджувати обмежувальні заходи не лише виходячи з власних пріоритетів, але й у відповідь на виклики світової економіки. Слід зазначити, що динаміка кількості обмежувальних заходів останнім часом була дуже неоднорідною (див. рис. 6). Це свідчить про те, що національні уряди швидко реагують на зміну тенденцій розвитку світової економіки та намагаються використовувати власну конкурентоспроможність для прискорення зростання та розвитку.

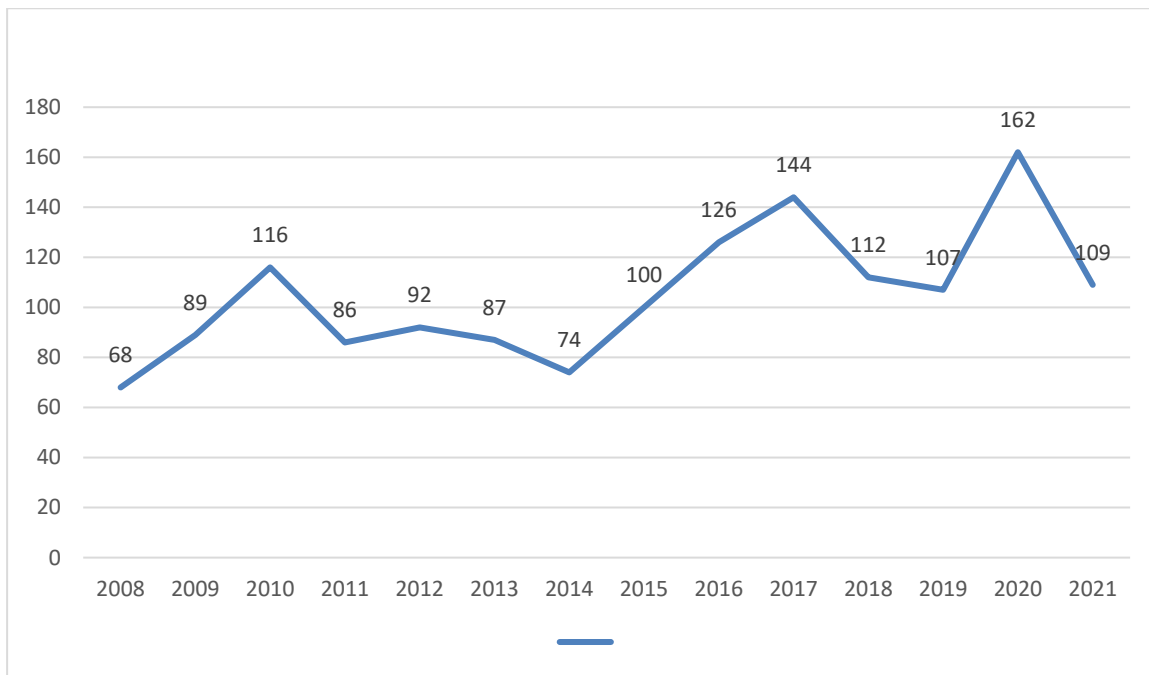

Рис. 6. Динаміка кількості заходів регулювання національної політики за 2008–2021 роки

Джерело: складено авторами на основі даних World investment Reports

Як можна побачити, 2020 рік став абсолютним лідером за кількістю заходів регулювання ПП за вказаний період. В цілому, всі заходи регулювання ПП поділяються на більш сприятливі, менш сприятливі та нейтральні. Нейтральні заходи стосуються переважно самого механізму регулювання, вони не спрямовані конкретно на певні галузі, тому визначити їх вплив на ПП заздалегідь неможливо. Більш сприятливі заходи показують, які галузі (чи ПП взагалі) країна вважає пріоритетними та бажає залучати туди зовнішні ресурси (див. рис. 7).

З рис. 7 можна побачити, що до 2017 року піки та спади кількості заходів більш сприятливого регулювання співпадали із піками та спадами загальної кількості заходів регулювання, тобто їх динаміка визначалася переважно бажанням країн заохочувати ПП до своїх галузей економіки. Після 2018 року ця тенденція почала змінюватися, тобто зростання загальної кількості заходів регулювання відбувалося переважно за рахунок нейтральних та менш сприятливих заходів регулювання (див. рис. 8).

Таким чином, можна зробити висновок, що саме період сильної невизначеності продемонстрував найбільшу кількість менш сприятливих заходів, тобто повернення країн до протекціоністської політики щодо ПП.

Більш того, питома вага менш сприятливих заходів стала найбільшою саме в 2020 та 2021 роках, причому країни намагалися не тільки посилити режим відбору ПП, але й підвищити контроль за входом на ринок, діяльністю компаній на ринку, причому навіть країни, що розвиваються, долучилися до цієї тенденції (див. рис. 9).

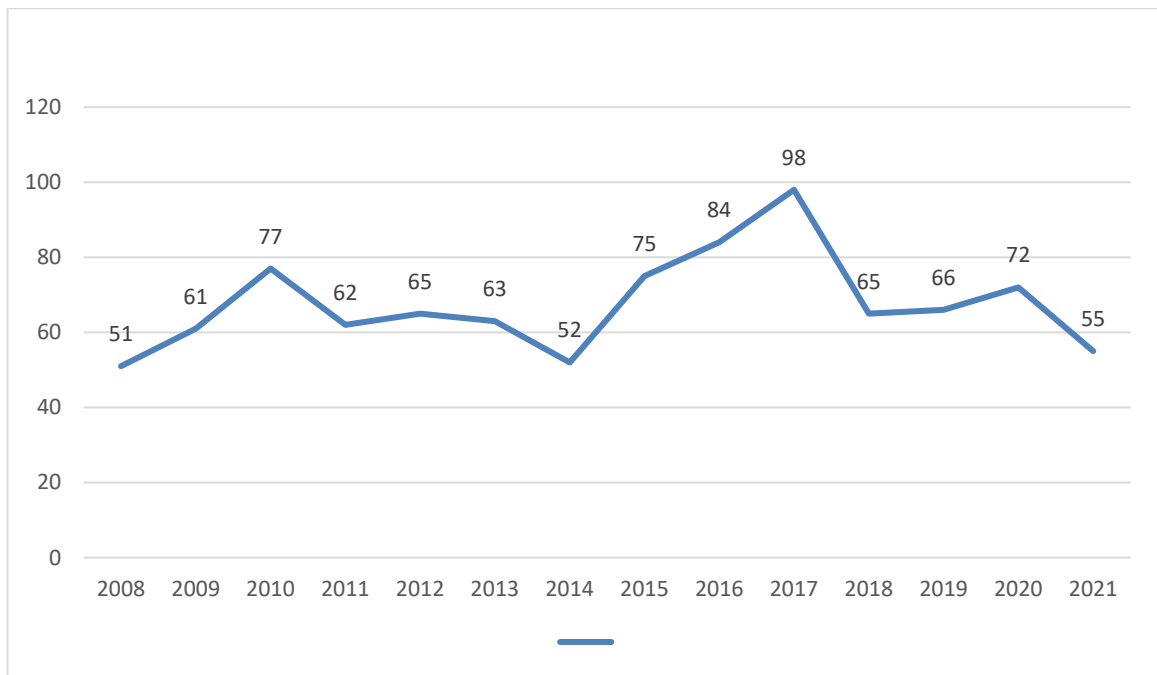

Рис. 7. Динаміка кількості більш сприятливих заходів регулювання національної політики за 2008–2021 роки
Джерело: складено авторами на основі даних World investment Reports

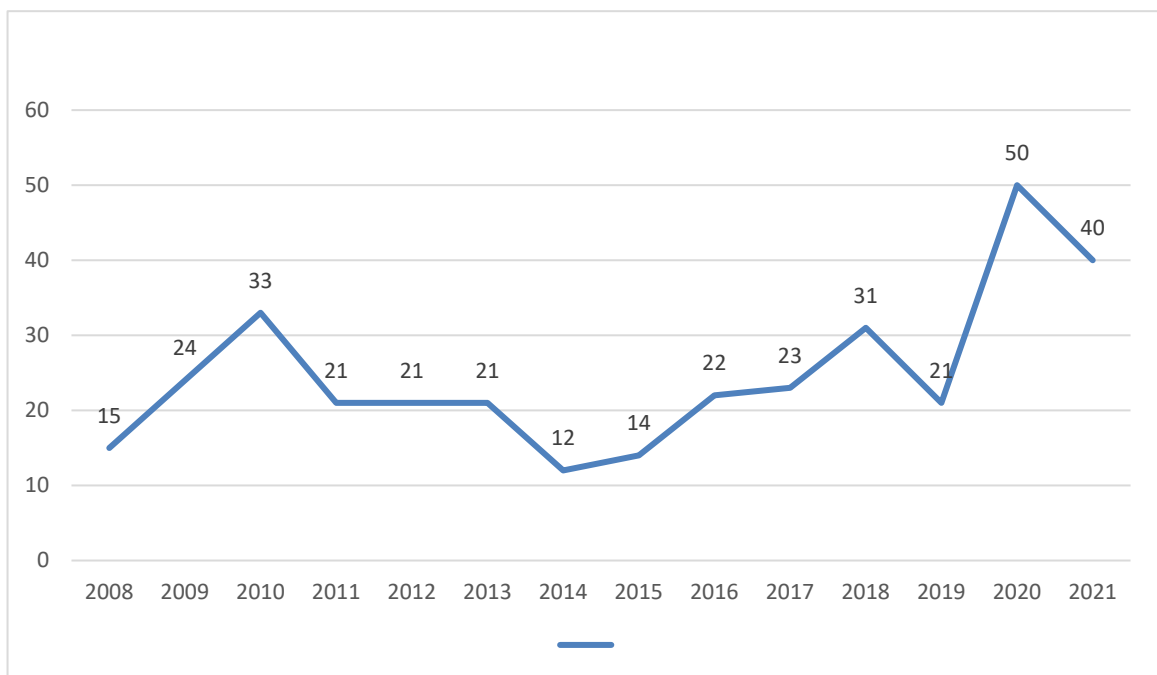

Рис. 8. Динаміка кількості менш сприятливих заходів регулювання національної політики за 2008–2021 роки
Джерело: складено авторами на основі даних World investment Reports

Рис. 9. Розподіл заходів регулювання за типами в 2017, 2020 та 2021 роках

Джерело: складено авторами на основі даних World investment Reports

Як ми можемо побачити, у 2017 році, який був серед лідерів за кількістю прийнятих заходів регулювання, переважна їх більшість була сприятливою (68 %) і лише 16 % заходів було безпосередньо спрямовано на обмеження ПІІ, тоді як у 2020 та 2021 роках вже 37 % заходів було спрямовано на обмеження ПІІ.

Загальні тенденції щодо регулювання ПІІ свідчать про те, що останнім часом переважна більшість більш сприятливих заходів щодо ПІІ була прийнята в країнах, що розвиваються які намагалися реалізовувати стратегії економічного відновлення за рахунок залучення іноземного капіталу.

З іншого боку, розвинуті країни активно посилювали контроль за ПІІ з міркувань національної безпеки, тому передбачали обмеження володіння іноземцями об'єктів критичної інфраструктури, провідними технологіями або іншими важливими національними активами.

Серед основних заходів, які розвинуті країни використовували для посилення контролю за ПІІ, можна виділити такі:

1. Посилення процедури перевірок інвестиційних проєктів, що передбачають залучення іноземного капіталу. Зокрема, Австралія встановила, що всі інвестиційні проєкти, що можуть вплинути на національну безпеку, підлягають ретельній перевірці, незалежно від їх суми. Канада запровадила ретельну перевірку всіх проєктів, що стосуються чотирьох сфер підвищеного ризику: конфіденційних особистих даних, певних конфіденційних технологій, критичних корисних копалин, а також ПІІ з боку компаній, що належать державі, або в яких держава має частку активів або вплив.

2. Отримання обов'язкового дозволу від держави на будь-які ПІІ, що передбачають ефективний контроль над компанією з боку іноземного інвестора (може визначатися як фіксований відсоток володіння акціями або як можливість впливати на діяльність компанії) або на заснування нової компанії.

3. Включення нових галузей і секторів економіки до переліку таких, ПІІ до які потребують дозволу держави. Наприклад, Франція в 2021 році

додала до цього переліку виробництво відновлюваної енергії. Італія включила до цього переліку порти, аеропорти, автомобільні магістралі, космодроми, залізничне сполучення, ширококутний зв'язок. Японія запровадила умову, згідно з якою інвестори, що бажають придбати акції японських компаній, які займаються операціями з 34 рідкоземельними металами, повинні отримати дозвіл від уряду.

Хоча деякі заходи, менш сприятливі для ПІІ, були також запроваджені країнами, що розвиваються, це були поодинокі випадки, спрямовані на захист певних національних компаній, створення умов для тривалого співробітництва та збільшення доходів приймаючої країни.

Наслідком зростання обмежень ПІІ з боку розвинутих країн став той факт, що частина угод про злиття та поглинання була скасована з міркувань національної безпеки або невідповідність нормативно-правовому регулюванню. Загалом, у 2021 році було скасовано 14 великих угод щодо злиття та поглинання на суму в 47,1 млрд дол. США, з них з міркувань національної безпеки було скасовано 5, через недотримання конкурентного законодавства – 3, через недотримання інших норм регулювання – 4, через затягування при отриманні дозволу від приймаючої країни – 2.

З іншого боку, більшість заходів країн, що розвиваються, була спрямована на залучення додаткових ПІІ за рахунок спрощення адміністративних процедур, запровадження автоматичного отримання дозволів на ПІІ, а також нових стимулів для інвесторів, наприклад, податкових пільг за умови інвестування до пріоритетних (відповідно до переліку, визначеного країною) галузей або через механізм спеціальних економічних зон.

Крім того, країни, що розвиваються, активно проводили лібералізацію ПІІ в окремі галузі, включаючи комунальні послуги, транспорт, страхування та деякі сектори обробної промисловості.

У першому кварталі 2022 року внаслідок військової агресії росії проти України відбулася докорінна зміна світових тенденцій інвестиційної політики, які були викликані запровадженнями санкціями. Зокрема, країни ЄС і ще 27 країн запровадили 75 заходів, що впливали на ПІІ, причому 52 з них (70 %) відображали санкції, тобто були спрямовані на заборону або обмеження ПІІ з і до росії та білорусії. Крім прямої заборони або обмеження ПІІ, заходи також були спрямовані на те, щоб зупинити широкий спектр міжнародних трансакцій, які впливають на інвестиційну активність. Зокрема, це санкції проти російських банків, торговельні обмеження на сировину, товари, програмне забезпечення та технології, санкції проти транспортних компаній, що призвели до руйнування деяких ланцюгів поставок.

Крім того, за перший квартал 2022 року було прийнято лише 23 заходи, що не стосувалися санкцій, при цьому 60 % з них було вжито країнами, що розвиваються, при цьому всі вони, за винятком одного, були спрямовані на сприяння та заохочення ПІІ. Натомість, 5 з 8 заходів, схвалених розвинутими країнами, були спрямовані на посилення контролю за ПІІ.

4. Аналіз пріоритетних векторів розвитку прямих іноземних інвестицій як ознака конкурентоспроможності галузі

Інституційні інвестори та багатонаціональні компанії, що визначають основні тенденції ПІІ, визначають конкурентоспроможність країни та галузі, в яку вони вкладають кошти, не тільки на підставі оцінки конкретної країни, але й того, яким чином вона співвідноситься із міжнародними векторами розвитку ПІІ. Останнім часом ці вектори зазнали певних змін (див. рис. 10).

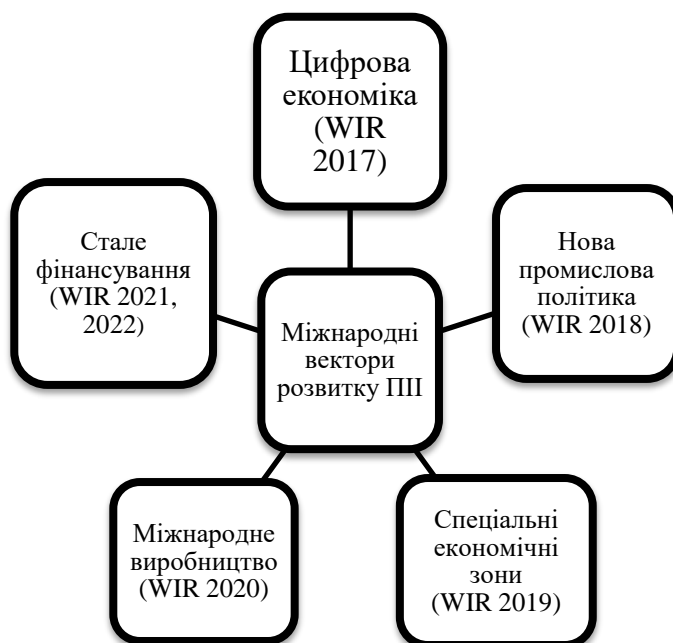

Рис. 10. Міжнародні вектори розвитку ПІІ

Джерело: складено авторами на основі даних World investment Reports

Саме ці вектори визначають загальні пріоритети спрямування ПІІ, вони є взаємопов'язаними та свідчать про сучасні тенденції розвитку світової економіки, зміну структури національних господарств та зміну доходності різних сфер економіки. Розглянемо ці вектори докладніше.

1. Цифрова економіка. Основним вектором, що зараз є визначальним для подальшого розвитку ПІІ, виступає цифрова економіка, тобто застосування цифрових технологій на основі інтернету для виробництва та торгівлі товарів і послуг, що стає основою глобальної економіки. Перехід до цифрової економіки може забезпечити зростання конкурентоспроможності всіх секторів економіки, створити нові можливості для бізнесу та нові шляхи доступу на зовнішніх ринки. Перехід до цифрової економіки поступово стає пріоритетом політики всіх країн. Цифрова економіка суттєво впливає на інвестиції, які, в свою чергу, є необхідними для цифрового розвитку. По-перше, цифрова економіка здатна докорінно змінити міжнародні операції БНК і вплив закордонних філіалів на приймаючі країни, тобто вплинути на національні інвестиційні політики. По-друге, цифровий розвиток усіх

країн, особливо участь країн, що розвиваються, в глобальній цифровій економіці потребує особливої інвестиційної політики для створення інфраструктури зв'язку, сприяти розвитку цифрових фірм і стимулювати цифровізацію всієї економіки.

БНК збільшують обсяг міжнародних операцій для отримання доступу на зовнішні ринки, щоб використовувати різницю у вартості факторів виробництва та отримати ресурси. Цифрова економіка допомагає створити нові способи отримання доступу на ринки, тому фізична присутність компанії в приймаючій країні буде менш важливою, з іншого боку, це може докорінним способом змінити організацію міжнародного виробництва. Як наслідок, почалася розробка стратегій цифрового розвитку, що спрямовані на розбудову необхідної інфраструктури та цифрових галузей економіки, що є основою цифрового розвитку.

2. Нова промислова політика. Виходячи з розвитку цифрової економіки почалося реформування промислової політики різних країн світу. На початку 2000-х з'явилися нові стратегії, побудовані на глобальних ланцюгах створення вартості, що стимулювали та підтримували економічну діяльність, що заохочує експорт у фрагментованих і географічно диверсифікованих ланцюгах створення вартості, що базуються на конкурентних перевагах (див. рис. 11).

Рис. 11. Основні напрями нової промислової політики

Джерело: складено авторами на основі даних World investment Reports

Основними складовими першого напрямку є цільові стратегії відкритої економіки, розвиток ділового середовища, цифровий розвиток і поширення ІКТ, участь у глобальній мережі виробництва, сприяння ПІІ в поєднанні із захистом стратегічних галузей промисловості, розвиток

малого та середнього бізнесу, набуття нових навичок. Другий напрям за основу має нову промислову революцію та сталий розвиток. Його основою є розвиток технічних можливостей, інновації у виробництві, економіка знань, розвиток секторів для досягнення Цілей сталого розвитку, отримання міжнародних технологій, розвиток підприємницьких навичок. Рушійною силою нової промислової політики є саме цифрова трансформація, що передбачає застосування нових цифрових технологій, робототехніки, великих масивів даних та інтернету речей.

3. Спеціальні економічні зони. Для прискорення цифрового розвитку та реалізації стратегій нової промислової політики став активно застосовуватись механізм залучення ПІІ, що має назву спеціальних економічних зон. Це географічно визначена територія, в межах якої уряд всіляко сприяє промисловій діяльності за допомогою фіскальних і нормативно-правових стимулів та інфраструктурної підтримки. Ця концепція не є новою, але її активний розвиток почався лише після 1997 року (див. рис. 12).

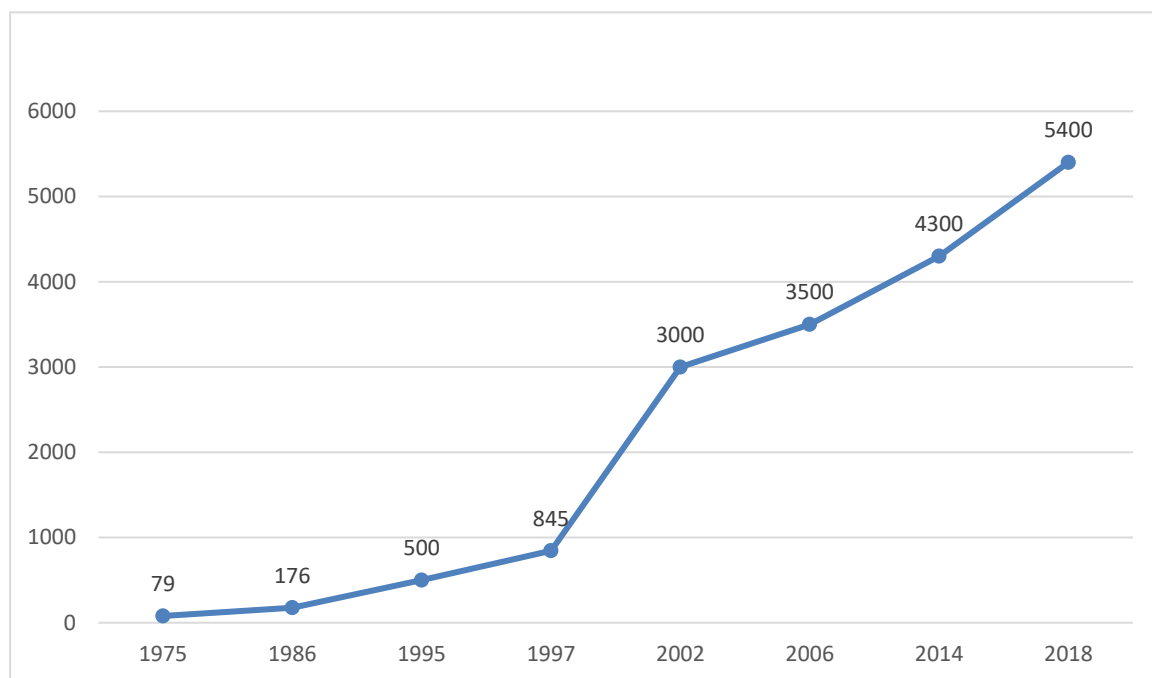

Рис. 12. Кількість спеціальних економічних зон в окремі роки, од.
Джерело: складено авторами на основі даних World investment Reports

Зазвичай, спеціальні економічні зони пропонують звільнення від митних зборів і тарифів, податкові пільги, спеціальне регулювання, спрямоване на заохочення ділової активності, доступ до земельних ресурсів, дозволів, ліцензій, особливі умови зайнятості, спрощення адміністративних процедур. Їх привабливість для приймаючої країни полягає в тому, ці правила застосовуються лише до окремої території, тому вони є своєрідним перевірочним механізмом дієвості запропонованої стратегії промислової політики.

4. Міжнародне виробництво. Міжнародне виробництво почало активно розвиватися ще 30 років тому, причому до 2010 року воно ставало дедалі поширенішим явищем. Однак, після 2010 року це явище вступило в фазу стагнації, яка завершилася у 2019 році, коли коронавірусна криза докорінно зламала його попередню структуру. Наразі відбувається трансформація структури та механізму організації міжнародного виробництва із врахування цифрового розвитку та нової промислової політики.

5. Стале фінансування. Це явище отримало стрімкий розвиток у відповідь на кризу 2019 року, і переважно в розвинутих країнах. На даний момент країни, що розвиваються, майже не приймають у ньому участі.

Висновки. Підсумовуючи вище наведене, можна зробити такі висновки.

1. Вузька орієнтація ПІІ на прибуток, яка спостерігалася у 2016–2019 рр. не дозволяла у повній мірі врахувати екологічні та соціальні витрати та вигоди, які повинні забезпечувати підвищення добробуту всіх учасників: інвесторів, робітників, споживачів, суспільства і навколишнього середовища. Сучасні підходи до формування конкурентоспроможної національної економіки, на які вплинули пандемія COVID-19 та Російсько-української війна змінили тренди прямих іноземних інвестицій, орієнтація ПІІ на національну та енергетичну безпеку стають все більш реалістичними та затребувальними. Що стосується основних секторів, у яких уклалися фінансові угоди за 2019–2021 рр, то лідерами залишаються відновлювальна енергія, інформація та комунікації, торгівля, нерухомість.

2. Маркери щодо географічного розподілу ПІІ у 2022 році може зазнати докорінних змін через війну в Україні. Це викликано декількома причинами. По-перше, світова економіка лише починала відновлення після кризи, викликаній пандемією. По-друге, в усьому світі розпочалася криза безпеки та гуманітарна криза, по-третє, війна викликала макроекономічні потрясіння, зростання цін на енергоносії та продукти харчування, тобто зросла невизначеність.

3. Суттєві зміни у зміни відбуваються і у списку десятки лідерів за припливом ПІІ. Так, у 2021 році Росія входила до десятки лідерів за припливом ПІІ, із початком конфлікту існуючі інвестиційні проекти фактично опинилися замороженими, майбутні проекти були переважно скасовані, а багатонаціональні підприємства були змушені піти з цієї країни, щоб не потрапити під санкції, що призвело до втрати активів. Проте, поки незрозумілим залишаються напрями змін та перерозподілу ПІІ з російського ринку на ринки інших країн світу з врахуванням впливу Китаю на глобальний ринок інвестицій.

4. Доведено, що саме період сильної невизначеності продемонстрував найбільшу кількість менш сприятливих заходів, тобто повернення країн до протекціоністської політики щодо ПІІ з врахуванням індикаторів національної безпеки.

5. Цифрова економіка допомагає створити нові способи отримання доступу на ринки, тому фізична присутність компанії в приймаючій країні буде менш важливою, з іншого боку, це може докорінним способом змінити організацію міжнародного виробництва. Як наслідок, почалася розробка стратегій цифрового розвитку, що спрямовані на розбудову необхідної інфраструктури та цифрових галузей економіки, що є основою цифрового розвитку та переходу до нової парадигми Економіка 5.0.

Список використаних джерел:

1. Domazet, I. S., & Marjanović, D. M. (2018). FDI as a Factor of Improving the Competitiveness of Developing Countries: FDI and Competitiveness. In *Foreign direct investments (FDIs) and opportunities for developing economies in the world market* (pp. 82–104). IGI Global.
2. Adarov, A., & Stehrer, R. (2020). *Capital dynamics, global value chains, competitiveness and barriers to FDI and capital accumulation in the EU* (No. 446). Wiiw Research Report.
3. Simionescu, M., Pelinescu, E., Khouri, S., & Bilan, S. (2021). The Main Drivers of Competitiveness in the EU-28 Countries. *Journal of Competitiveness*, 13 (1), 129–145. DOI: <https://doi.org/10.7441/joc.2021.01.0>
4. Boikova, T., Zeverte-Rivza, S., Rivza, P., Rivza, B. The Determinants and Effects of Competitiveness: The Role of Digitalization in the European Economies. *Sustainability* 2021, 13, 11689. DOI: <https://doi.org/10.3390/su132111689>
5. Yanar, R., & Celik, H. (2021). Determinants of international competitiveness: evidence from selected OECD countries. *Journal of Financial Economics and Banking*, 2 (1), 1–10. URL: <http://jofeb.org/index.php/jofeb/article/view/13>
6. Raeskyesa, D. G. S., & Suryandaru, R. A. (2020). Competitiveness and FDI inflows in ASEAN member countries. *International Journal of Business and Economic Sciences Applied Research*. Vol. 13. Iss. 1. P. 14–20. DOI: <https://doi.org/10.25103/ijbesar.131.02>
7. UNCTAD. (2016). World investment report 2016: Investor nationality: Policy challenges. *United Nations publication 2016*. URL: <https://unctad.org/webflyer/world-investment-report-2016>
8. UNCTAD. (2017). *World Investment Report 2017: investment and the digital economy*. United Nations publication 2017. URL: <https://unctad.org/webflyer/world-investment-report-2017>
9. UNCTAD. (2018). *World investment report 2018: investment and new industrial policies*. United Nations publication 2018. URL: <https://unctad.org/webflyer/world-investment-report-2018>
10. UNCTAD. (2019). World investment report 2019: Special economic zones. *United Nations publication 2019*. URL: <https://unctad.org/webflyer/world-investment-report-2019>
11. UNCTAD. (2020). World Investment Report 2020: International production beyond the pandemic. *United Nations publication 2020*. URL: <https://unctad.org/webflyer/world-investment-report-2020>
12. UNCTAD. (2021). World Investment Report 2021. Investing in Sustainable Recovery. *United Nations publication 2021*. URL: <https://unctad.org/webflyer/world-investment-report-2021>
13. UNCTAD. (2022). World investment report 2022: International Tax Reforms and Sustainable investment. *United Nations publication 2022*. URL: <https://unctad.org/webflyer/world-investment-report-2022>